

MUDANYA MÜTAREKESİ İLE LOZAN ANTLAŞMASI ARASINDA ANKARA HÜKÜMETİ'NİN İNGİLİZ İŞGAL BİRLİKLERİNİ KONTROLÜ VE "GEÇİT TEŞKİLÂTI"

DR. HAMİT PEHLİVANLI*

GİRİŞ

30 Ağustos 1922'de kazanılan zaferle birlikte ileri harekâtına devam eden Türk ordusunun karşısında dayanamayacağını anlayan Yunanistan, müttefiklerini araya sokarak bir mütareke yapılmasını istemiştir. Karşılıklı görüşme ve yazışmalar devam ederken Türk ordusunun harekâtı da hızla devam etmekteydi. Bir kısım birlikler 9 Eylül'de İzmir'e girerken, bir kısmı da kuzeyde Bursa ve Çanakkale istikametinde ilerlemeye devam etmişlerdir. Türk ordusunun Boğazlara yönelik harekâtına mani olmak için bir takım tedbirlere baş vuran; bu maksatla 11 Eylül 1922'de İstanbul'dan Çanakkale ve Derince'ye İngiliz takviye birlikleri gönderilmesini emreden Lloyd George aynı zamanda dominyonlarından ve müttefiklerinden de askerî yardım talebinde bulunmuştur. Ancak bu taleplere Avustralya, Yeni Zelanda ile birlikte Fransa, İtalya, Romanya ve Yugoslavya red cevabı vermişler, sadece "Boğazlardaki tarafsız bölgeye Türkiye'yi riayet ettirmek için yapılacak diplomatik teşebbüslere katılabileceklerini" bildirmişlerdi. Bu kararlarının hemen arkasından da Fransız ve İtalyanlar Boğaz'ın Çanakkale tarafındaki askerî birliklerini Avrupa yakasına çektiler.¹ Böylece Çanakkale'ye doğru ileri harekâta devam eden Türklerin karşısında sadece İngiliz birlikleri kalmış oluyordu. Ayrıca İzmir'de serbest kalan 1'nci ve 2'nci Orduların diğer birliklerine de 13 Eylül 1922'de Çanakkale ve İstanbul üzerine yürütmeleri emredilmiştir. Bu emre göre Çanakkale'ye yönelen 2'nci Ordu birlikleri Eylül 1922

* Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı.

¹ Tevfik Bıyıkhoğlu, Trakya'da Millî Mücadele, c.I, Ankara 1955, s. 436; Selâhattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, c. IV, Ankara 1978, s. 190-193.

sonlarında, İstanbul'a karşı İzmir'te toplanacak olan 1'nci Ordu ise ancak Ekim 1922'nin ilk haftasında, hedeflerine varabileceklerdi.²

Bu arada General Pellé 18 Eylül 1922'de İzmir'e geldi. Fransız generali Boğazlardaki tarafsız bölgeye tecavüz edilmemesini teklif ediyordu. İstanbul ve Doğu Trakya hemen ve şartsız teslim edilirse bu konuda kendisiyle görüşülebileceği bildirildi. Bu görüşmelerden müspet bir netice alınamayacağı ortaya çıktığından, Çanakkale ve Boğazlara yönelik harekâta herhangi bir aksamaya meydan verilmeyen devam edildi.³ 20 Eylül'de Türk süvarileri Ezine ve Bayramiç kazalarına girerek Çanakkale'ye oldukça yaklaşmışlardı. Pellé'nin teşebbüslerinden sonra İngiltere'nin isteği ile müttefiklerin temsilcileri aynı gün (20 Eylül 1922) Paris'te toplandılar. Çok sert tartışmalara sahne olan bu görüşmeler sonucu Ankara'ya bildirilmek üzere 23 Eylül'de ortak bir nota hazırladılar. Bu notada özetle, Türkler Venedik veya başka bir yerde Yunanistan ve Müttefiklerin de katılacağı bir toplantıya çağrılıyorlardı. Trakya ve Edirne ile ilgili Türk taleplerini anlayışla karşıladıklarını bildiriyorlardı. Yalnız, Türkler barış antlaşması imzalanıncaya kadar Boğazlardaki tarafsız bölgeye, İstanbul'a ve Trakya'ya asker göndermeyeceklerdi. Onların bu teklifi gönderdikleri gün ise Türk süvarileri Çanakkale'de tarafsız bölgeye girmeye başlamışlardı bile. Fakat İngiliz birlikleriyle karşılaşan Türk birliklerinin pek çarpışmak arzusunda olmadıkları, silâhlarının namlularını aşağıya çevirerek omuzlarına asmalarından belli oluyordu. İngilizlerin tarafsız bölgeden çekilmeleri yolundaki ikazlarına da pek aldırmıyorlardı. Zorda kalan İngilizlerin çekildiği Erenköyü de Türkler işgal etmişlerdi.⁴ Türk birliklerinin Çanakkale'deki tel örgülere iyice yaklaşmaları üzerine 26 Eylül'de General Harington Mustafa Kemal'e bir mektup göndermişti. Mektubunda tarafsız bölgedeki Türk süvarilerinin çekilmesini talep etmişti. Ancak, cevabî mektupta, Ankara ile karşı taraf ülkeler arasında belirlenmiş bir "tarafsız bölge" olmadığı, Türk ordusunun yaptığının sadece yenilmiş Yunan ordusunu takip etmek olduğu ve Boğazların tarafsızlığı fikrine katıldığı bildiriliyordu. Harington'dan müzakerelere kadar yanlış anlamalara sebep olacak bir durum meydana getirilmemesi de rica ediliyordu. Bu yazışmalar yapılırken Franklin Bouillon İzmir'e gelmiş ve 28 Eylül 1922'de M. Kemal ile görüşmüştü. Bu görüşmelerde, Türk tarafının isteklerinin kabul edileceği yönünde teminat alınması üzerine 23 Eylül'deki Müttefik notasının 29 Eylül'de cevaplandırılmasına karar ve-

2 Bıyıkhoğlu, a.g.e., s. 437.

3 Tansel, a.g.e., s. 194, Bıyıkhoğlu, a.g.e., s. 437.

4 David Walder, Çanakkale olayı (Tercüme: M. Ali Kayabal), Milliyet Yay. 1970, s. 288-290; Tansel, a.g.e., s. 196-197; Bıyıkhoğlu, a.g.e., s. 439-441.

rildi. Bu cevabî notada Bouillon'un teminatı üzerine askerî harekâtın durdurulduğunu ve İtilâf devletlerince Mudanya'da yapılması teklif edilen mütareke görüşmelerine de katılmacağı bildirildi.⁵

Mütareke görüşmelerine başlanması kararı ile birlikte şimdilik askerî harekât durmuştu. Ancak daha önce de belirtildiği gibi 2'nci Ordu birlikleri Eylül sonlarında Çanakkale'ye ulaşmışlar ve verilecek emirleri bekliyorlardı. İstanbul'a karşı yönelen 1'nci Ordu birlikleri de konferansın başladığı sıralarda büyük ölçüde plânlanan şekilde hedeflerine ulaşmışlardı. 1'nci Ordu Karargâhı İzmir'te olmak üzere diğer birlikler de uygun şekilde konuşlandırılmışlardı.⁶

Mudanya'daki görüşmelerde TBMM.'yi İsmet Paşa, İngiltere'yi General Harington, Fransa'yı General Charpy, İtalya'yı General Montbelli temsil edecekti. Toplantıya Yunanlılar katılmamış, limanda bir Yunan gemisinde beklemeyi tercih etmişlerdi.⁷ Uzun tartışmalardan sonra bir metin üzerinde anlaşılmış ve 11 Ekim 1922 sabahı Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır. İmzalanan mütareke 14-15 Ekim 1922'den itibaren yürürlüğe girecektir.⁸ Mütarekede Trakya'nın Yunanlılardan alınarak Türklere teslim edilmesi ve Boğazlardaki işgalin asıl barış antlaşması imzalanıncaya kadar süreceği kabul edilmiştir. Trakya'yı teslim almak üzere General Refet Bele "Trakya Fevkâlede Komiseri" tayin edilmiş ve 19 Ekim'de İstanbul'a gelmiştir.⁹ 23 Ekim'de İtilâf generalleri ile yaptığı toplantıda teslim şartları kararlaştırılmıştı. Mütarekeye uygun olarak Edirne dahil Doğu Trakya Yunanlılarca boşaltılmış ve hemen Türk jandarma birlikleri ve idarî memurları vazifelerine başlamışlardı.¹⁰ Aynı zamanda İstanbul'da da bir askerî komutanlık kurularak Müslüman halkla ilgilenilmeye başlanmıştır. Kısa zamanda İstanbul, Çanakkale ve Boğazlarda sivil idare Türklere geçmiştir.¹¹ Böylece Trakya düşmandan temizlenirken Boğazlar bölgesinde de Müttefikler 15 km'lik dar bir kıyı şeridine sıkıştırılmış ve kontrolleri kolaylaşmıştı.

5 M. Kemal Atatürk, Nutuk, c. II., Ankara 1984, s. 459 vd; Tansel a.g.e., s. 197-202; Walder, a.g.e., s. 290-293; Celâl Erikan, 100 Soruda Kurtuluş Savaşı'nın Tarihi, İstanbul 1971, s. 248 vd; Dukakinzâde Feridun, "Millî Ordunun Boğazlara Doğru Yürüyüşü (Fransızca'dan çeviri), Mecmua-i Askeriye, sayı: 55, Teşrin-i Evvel 1340. s. 62, 30.

6 Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 442-444.

7 Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 442; Tansel, a.g.e., s. 204.

8 T.C. Dışişleri Bakanlığı, Kurtuluş Savaşımız (1919-1922), s. 194 vd.; TİH. İstiklâl Harbi'nin Son Safhası, II. C. s. 83; Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 450-454

9 Mehmet Özdemir, Refet Bele (basılmamış doktora tezi), Ank. 1993, s. 82, Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 445.

10 TİH. İstiklâl Harbi'nin son safhası, II. Cilt, s. 87; Walder, a.g.e., s. 386-387.

11 Paul Dumont, Mustafa Kemal (Çev. Zihni Çelikkol), Ank. 1993, s. 97.

Daha Mudanya Mütarekesi'nin görüşmeleri devam ederken Batılılar zorluklar çıkarmaya başlamışlardı. Bunları göz önüne alan Ankara Hükûmeti anlaşma sağlanamaması ihtimaline karşı 1'nci ve 2'nci Ordulara hazırlıklı olmaları talimatını vermiş; icab ederse Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının Anadolu yakalarının hemen işgal edilebileceğini emretmiştir. Hatta silâhlı gizli teşkilât meydana getirmek üzere İstanbul'a bir grup subay da gönderilmişti.¹² Türkler imzalanan mütareke hükümlerine göre Boğazlar bölgesine asker sokmayacaklarını taahhüt etmişlerdi. Ancak, Müttefikler Mudanya'da olduğu gibi Lozan barış görüşmeleri sırasında da ortaya koydukları tavırlarıyla kendilerine güvenilemeyeceği intibahı vermişlerdi. Kendi aralarında birlik sağlayarak Türkiye'ye karşı ortak hareket edebilmek amacıyla aralarındaki görüşmeleri uzatmışlar ve tespit edilen 13 Kasım 1922 tarihinde başlayacak Lozan görüşmelerinin başlamasını geciktirmişlerdir.¹³ Diplomatik nezaket kurallarına aykırı bu davranışları sonucu yedi gün gecikmeyle 20 Kasım 1922'de başlayan Lozan müzakereleri sırasında da uzlaşmaz tavırlarını devam ettirmişlerdir. Bu yüzden görüşmeler 4 Şubat 1923'te kesintiye uğramıştır. Uzunca bir aradan sonra, 23 Nisan 1923'te tekrar görüşmeler başlamış ve ancak 24 Temmuz 1923'te antlaşma imzalanabilmiştir.¹⁴

Gerek, Mudanya görüşmeleri sırasında, gerekse Lozan görüşmelerinde meydana gelen olaylar, müttefiklere güvenmemekte Türkleri haklı çıkarmıştır. Mudanya Mütarekesi hükümlerine rağmen İstanbul'da silâhlı gizli teşkilât kurmak ve ordularına icab ederse Boğazlar bölgesini işgal etmek talimatını vermekle isabetli karar almıştır. Bizim bu ön açıklamalardan sonra asıl üzerinde duracağımız konu, gelişmeler üzerine İstanbul'dan Karadeniz'e kadar olan İstanbul Boğazı bölgesinde kurulan "GT" rumuzlu "Geçit Teşkilâtı"dır.

I. GEÇİT (GT) TEŞKİLATI'NIN KURULUŞU VE TEŞKİLAT YAPISI

A - KURULUŞU : Elemanlarının hemen tamamının askerlerden (subay, astsubay-küçük zabıt-erat) çok azının milis (siviller) den oluştuğu bu teşkilâtın kuruluş emri ve tarihiyle ilgili net bilgiler maalesef elde edilememiştir.

12 Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 444-447 (Tevfik Bıyıklıoğlu bu teşkilâta görevlendirilen bazı subayların isimlerini de vermektedir. Bunlar: Nidai, İbrahim, Selami, Kenan, Şevki, Nuri, Reşat'ur); Tansel, a.g.e., s. 202; Dukakinzâde Feridun, a.g.m., s. 63; Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu (Çev.: Metin Kıratlı), Ank., 1984, s. 254.

13 T.H. İstiklâl Harbi'nin Son Safhası, II. C., s. 121-122; Walder, a.g.e., s. 391-393.

14 Ayferi Göze, İnkılâp Tarihimiz ve Atatürk İlkeleri, İst. 1985, s. 291-292.

Tevfik Bıyıklıoğlu "Trakya'da Millî Mücadele" isimli eserinin 1'nci cildinde isim vermeden gizli bir teşkilâtın 1'nci Ordu tarafından İstanbul'da kurulduğundan bahsetmektedir. Ancak kesin bir tarih söylememekte, sadece bazı isimlerden bahsetmektedir.¹⁵ Bu bilgiyi elde edemeyişimizin çeşitli sebepleri olabilir. Bunlardan birisi gizli bir teşkilât olduğu için kuruluşuna dair yazılı bir emir verilmemesi (bilerek) yüzünden belgelere aksetmemiş olmasıdır. Diğer bir sebep ise böyle bir emir var, ancak bizim ulaşamamış olmamızdır. Bununla beraber elimizdeki mevcut belgelerden teşkilâtle ilgili yazışmaları ihtiva eden en eski belge 4 Ocak 1923 tarihli'dir. Tevfik Bıyıklıoğlu'nun da "...1'nci Ordu İzmit bölgesine geldikten sonra"¹⁶ diye belirttiği gibi (İzmit bölgesine 1'nci Ordu'nun gelişi 1922 Ekim ayının ortalarıdır) şimdilik teşkilâtın kuruluşunu 1922 yılı sonları veya 1923 Ocak ayının ilk günleri olarak kabul etmek durumundayız.

Teşkilât, 1'nci Ordu Komutanlığı'na bağlı olarak İstanbul ve Trakya'ya yeniden vaki olacak bir saldırıya karşı koymak maksadıyla kurulmuştur. Bu genel maksatla birlikte İstanbul'daki işgal güçleri hakkında istihbarat toplanması, gizli diğer millî teşekküllerle iş birliği, işgalcilerin askerî ve diğer faaliyetlerinin takip edilmesi de görevleri arasındaydı. Önemli mühimmat ve cephane depolarının tespiti, Yeşilköy'deki İngiliz uçak hangarlarının icabında imha edilmesi ve gelecek talimat üzerine sokak savaşları yapılarak işgalcilerin zayıyata uğratılması, şehre tamamen hâkim olmalarına engel olunmasını da üstlenmişti. Diğer taraftan azınlıkların taşkınlık yaparak İslâm halka karşı girişebilecekleri katliam, yağmacılık, yangın çıkarma gibi hareketlerin önüne geçilmesi bir başka göreviydi. Askerî noktadan Trakya'daki birliklerimiz ile Anadolu yakasındaki birliklerimiz arasında irtibatın kurulmasını sağlamakla da görevliydi.

Teşkilâta gizli bir kuruluş hüviyeti kazandırmak için yazışmalarda ve haberleşmelerde (GTK) rumuzu kullanılmaktadır. 1'nci Ordu Komutanlığı'nın 27 Ocak 1923 tarihli emrinde verilen talimat da bu yöndedir.¹⁷ "GTK" rumuzu ile ifade edilen teşkilâtın açık olarak adı "Geçit Teşkilâtı Kumandanlığı"dır.¹⁸

B. TEŞKİLÂT YAPISI : Teşkilâta bağlı birimler, İstanbul Boğazi'nin Anadolu ve Rumeli yakasında İstanbul'dan Karadeniz'e kadar olan bölgede geniş bir alana yayılmışlardır. (Bkz. Kroki - I) Bu bölge daha küçük alt bölgelere ayrılmış ve bazı rumuz harflerle isimlendirilmişlerdir. "B mütukası"

15 Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 444.

16 A.g.e., s. 444 (92 nolu dipnot), ATASE Arş., K. 1959, D. 308, F.7.

17 ATASE Arş.; K. 1959, D. 308, F. 9-2.

18 ATASE, Arş.; K. 1916, D. 138, F.28-3.

Beykoz, "H mıntıkası" Anadolu Hisarı, "S mıntıkası" Üsküdar, "A mıntıkası" Abdurrahman Gazi alt bölgelerini ifade etmektedir. Bunlardan "B" ve "H" mıntıklarında "Nizamiye Bölükleri" bulunmakta ve noksanlarını tamamlamak için azamî gayret göstermektedirler. Serköprü bölgesindeki birlikler (Rumeli yakasında) İstanbul Kumandanlığı, "A" bölgesindeki birlikler ise 3'ncü Kolordu emrindedirler. Şevki Efendi emrindeki müfreze ise Yeşilköy'deki "tayyare karargâhı"nın tahribi ile vazifelidir. Emir verildiği takdirde işgal güçlerine ait uçak hangarları içindekilerle beraber tahrip edilecektir. Teşkilâta mensup "milis bölükleri" dörder takımdan oluşmaktadır. Ayrıca icab ettiği zaman çeşitli bombalama tahrip işlerinde kullanılmak üzere bir "bombacı takımı"nın kurulması ve bunun "Haliç Feneri İtfaiye Bölüğü"nü desteklemesi kararlaştırılmıştır.¹⁹

Teşkilâtın alt bölgeleri şunlardır :

1. SERKÖPRÜ MINTIKASI : Bölge Komutanı Binbaşı Saffet Bey'dir. Bu bölgenin alt birimleri ise şunlardır.

a. Rumeli Hisarı Nizamiye Kıtaaatı (III. Tabur Bölgesi) : İki otomatik silâha sahip olan bu birliğin komutanı Yüzbaşı Kazım Efendi'dir. Aynı bölgede, aynı komutana bağlı "Rumeli Hisarı Milis Bölüğü" bulunmakta ve bunun da iki otomatik silâhı mevcuttur.²⁰

b. İstinye Nizamiye Kıtaaatı (II. Tabur Bölgesi) : Bu birliğin komutanı Yüzbaşı Murat Efendi'dir. Altı adet otomatik silâhı mevcuttur. Aynı şekilde bu birliğin de Boyacıköy'de milis bölükleri bulunmaktadır. Milis bölüğünün ise üç otomatik silâhı vardır.²¹ 1 Temmuz 1923'te bölgenin komutası Yzb. Hamdi Efendi'dedir.²²

c. Sarıyer Nizamiye Kıtaaatı (I. Tabur Bölgesi) : Bu birlik Yüzbaşı Necati Efendi'nin komutasındadır. Dört adet otomatik silâhı mevcuttur. Büyükdere'de iki otomatik silâha sahip bir milis bölüğü, bunun dışında bölgede Arnavutköy'de bir "istihkâm müfrezesi", bir "muhabere" bir de "itfaiye bölüğü" mevcuttur.²³ 1 Haziran 1923'te bölge teşkilatının idarî kademelerinde ve bazı birliklerin kuruluşlarında değişiklikler olduğunu görmekteyiz. İstinye'de komuta kademesinde değişiklik yapılarak Yüzbaşı Murat Efendi'nin yerine Yüzbaşı Hamdi Efendi

19 ATASE Arş.; K. 1916, D. 138, F. 28-3.

20 ATASE Arş.; K. 1916, D. 138, F.28-3, 49; K.1961, D.317, F. 8-4; K. 1927, D. 182 F. 37. 45.

21 ATASE Arş.; K. 1916. D. 138, F.28-3, 49; K. 1961, D. 317, F.8-4.

22 ATASE Arş.; K. 1927. D. 182, F. 37, 45.

23 ATASE Arş.; K. 1916. D. 138, F. 28-3, 49; K. 1961, D. 317, F. 8-4.

tain edilmiştir. Diğer birlik komutanları değişmemiştir. İstinye Bölüğü bu tarihten itibaren Davut Paşa'ya nakledilmiştir. Sadece bu bölükte 6 otomatik silâh gözükmekte, diğerlerinde otomatik silâh bulunmamaktadır.²⁴ 30 Haziran 1923'te yapılan değişikliğe Sarıyer'deki birliklerin komutanı Mülâzım-ı evvel Tosun Efendi'dir. Bu tarihte nizamiye bölüğünün 81'nci Alay emrine verildiğini görüyoruz.²⁵ 1 Temmuz 1923'te Sarıyer bölgesinin komutanı Mülâzım-ı evvel Tevfik Efendi'dir.²⁶

2. A MINTIKASI (ABDURRAHMAN GAZİ) : Komutanı Yüzbaşı Hüseyin Hüsni Efendi'dir. Bu bölgede bir "nizamiye bölüğü", bir "istihkâm" ve bir de "muhabere müfrezesi" bulunmaktadır.²⁷ (Bkz. Çizelge : 1) 1'nci Ordu Komutanlığı'nın 11 Mart 1923'te 3'ncü Kolordu'ya yazdığı bir emirde "... A mintikasındaki nizamiye müfrezesi yüz mevcutlu bir bölüğe iblağ edilecektir." denilerek bu bölükler için erat temin edilmesi istenmektedir. Yine aynı emirde 85 kişilik silâhlı askerin tümenlerinden seçilerek iki subay komutasında gizli yollardan "Geçit Teşkilâtı" emrine gönderilmesi bildirilmektedir. Bunlara lâzım olan 85 takım sivil elbise ordu levazımından gönderilecektir.²⁸

3. S MINTIKASI (ÜSKÜDAR) : Bu mintikanın komutanı Kaymakam Reşad (Başkaya) Bey'dir. Bölgede 6 otomatik silâha sahip bir "Nizamiye Bölüğü" bulunmaktadır. Ayrıca Haydar Paşa'da bir, Üsküdar'da iki "milis bölüğü" bulunmaktadır. Bölge emrinde bir "istihkâm", bir de "muhabere müfrezesi"; Kadıköy'de ise bir "itfaiye bölüğü" bulunmaktadır. 1 Haziran 1923'teki değişiklikten bu mintika etkilenmemiştir. 30 Haziran 1923'te yapılan değişiklikle buranın komutasını Binbaşı Necati Bey deruhte etmiştir. Buranın emrine Kadıköy'de bulunan bir "torpil müfrezesi"de verilmiştir.²⁹

4. H MINTIKASI (ANADOLU HİSARI) : Komutanı Kaymakam (Yarbay) Mustafa Hulusi Bey'dir. Bir "nizamiye bölüğü" bulunmaktadır. Ayrıca bölge dahilinde Hisar'da dört otomatik silâha sahip iki "milis bölüğü" bulunmaktadır. Bölgede yine bir "istihkâm" bir de "muhabere müfrezesi" bulunmaktadır. Bura da 1 Haziran'daki değişikliklerden etkilenmemiştir.³⁰ 30 Ha-

24 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 8-1.

25 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 8-3, 8-4.

26 ATASE Arş.; K. 1927, D. 182, F. 37, 45.

27 ATASE Arş. K. 1916, D. 138, F. 28-3, 49.

28 ATASE Arş.; K. 2147, D. 36, F. 48-11; K. 1927, D. 182, F. 37.45.

29 ATASE Arş.; K. 1916, D. 138, F. 28-3, 49; K.1961, D. 317, F.8-1, 8-2, 8-3, 8-4; K. 1927, D. 182, F. 37, 45.

30 ATASE Arş.; K. 1916, D. 138, F. 28-3, 49; K. 1927, D. 182, F.37, 45; K. 1961, D. 317, F.8-1, 8-3, 8-4.

ziran 1923 tarihinde "Haliç Feneri Müfrezesi" ile "Ayastefanos Müfrezesi"nin bu bölgeye bağlandığı görülmektedir.

5. B MINTIKASI (BEYKOZ) : Komutanı Kaymakam Kasım Bey'dir. Dört otomatik silâha sahip bir "nizamiye bölüğü" vardır. Ömerli ve Beykoz'da birer "milis bölüğü" ve diğer bölgelerde olduğu gibi bir "istihkâm" bir de "muhabere müfrezesi" mevcuttur. Ayrıca bölgede "Haliç Feneri Bombacı Takımı", "sabit istasyon" (haberleşme istasyonu), "bahriye torpil müfrezesi", "bahriye müfrezesi" ve Şevki Efendi'nin elindeki müfrezeler bulunmaktadır.³¹

1 Haziran 1923'teki düzenlemede otomatik silâh sayısının altıya çıktığını görmekteyiz. Yine "Ayastefanos Müfrezesi"de buraya bağlanmıştır. 30 Haziran 1923'te Kaymakam Kasım Bey'in yerine Yzb. Nevzad Efendi tayin edilmiştir. "Ayastefanos" ve "Haliç Müfrezeleri" "H Mintikası" emrine verilmiştir. 1 Temmuz 1923'te buraya "Hırka-i Şerif" müfrezesi bağlanmış ayrıca, "Haliç Feneri Müfrezesi" ve "Ayastefanos Müfrezesi" yeniden bu mintuka emrine verilmiştir.³²

Teşkilâtın ilk genel komutanı Nedim Bey, Daha sonra 1 Mart 1923'te "Geçit Teşkilâtı"nın genel komutanı Kaymakam Nidai Bey'dir. Kurmay Başkanı ise Bnb. Kenan Bey'dir.³³

Teşkilât genel karargâhı Beykoz'da yani B Mintikası dahilindedir.³⁴ 1 Haziran 1923'te sadece teşkilât kurmay başkanı Bnb. Kenan Bey'in yerine Bnb. İbrahim Bey tayin edilmiştir.³⁵

17 Haziran 1923'te 1'nci Ordu Komutanı Nureddin Paşa'nın bir emrinden teşkilâtın komuta kademesinde bazı değişikliklerin olduğu anlaşılmaktadır. Teşkilât Komutanı Yarbay Nidai Bey başka bir göreve tayin edilerek yerine "S Mintikası"nda bulunan 24'ncü Alay Komutanı Kaymakam Reşad Bey tayin edilmiştir. Reşad Bey aynı zamanda İstanbul'da bulunan "Ordu Mübayaat Komisyonu" başkanlığını da üstlenecektir. Bu durumda "S Mintikası" Komutanlığı'na ise daha sonra binbaşılığa terfi edecek olan Büyükdere Bölük Komutanı Necati Bey tayin edilmiştir. Büyükdere'deki bölüğe ise en kıdemli mülâzım komuta edecektir. "B Mintikası (Beykoz)" Komutanı İstihkâm Yarbay Kasım Bey, ordudaki aslı vazifesine tayin edilmiştir. Yerine Yüzbaşı Nevzad Efendi tayin olunmuştur.³⁶ "H"

31 ATASE Arş.; K. 1916, D. 138, F. 28-3, 49; K. 1961, D. 317, F. 8-4.

32 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 8-1, 8-3, 8-4; K. 1927, D. 182, F. 37,45.

33 ATASE Arş., K. 1916, D. 138, F. 28-3, 49.

34 ATASE Arş., K. 1961, D. 317, F. 8-4.

35 ATASE Arş., K. 1961, D. 317, F. 8-1.

36 ATASE Arş., K. 1961, D. 317, F. 10-2, 10-3.

ve "A" mıntıklarında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Teşkilâta tayin edilen Reşad Bey vazifeye başlar başlamaz durumu 1'nci Ordu'ya bildirecektir. Vazifesini, daha önce ordudan verilmiş emirler ve talimatlar çerçevesinde yürütecektir. Bu arada, barış (Lozan Barış Antlaşması) imzalanıncaya kadar teşkilâtın gizli kalmasına son derece dikkat edilecektir.³⁷ (Muhtelif tarihlerdeki Teşkilat kuruluşu için bkz. kuruluş: 1,2,3,4.)

Teşkilâtın gizliliğine azamî derecede riayet edilmekteydi. Ancak icap ederse (N) işaretli kırmızı bir kolluk kullanılmaktaydı. Üçüncü Kolordu Komutanlığı'nın 9 Şubat 1923 tarihli bir emrinde değişiklik yapılmış ve "Geçit Teşkilatı" karargâhında bulunanların (G) işaretli kolluk kullanacakları bildirilmiş, bağlı bölgelerde ise eski işaretleri olan (N)'yi kullanmaya devam edeceklerdir.³⁸

1 Temmuz 1923 tarihinde "Geçit Teşkilâtı" Komutanlığı'nın personel, silâh cephane durumu genel olarak şöyledir: Subay 83 kişidir. Erat ise 2233 kişidir. Silâh 967, cephane 105.726, makineli tüfek 23 ve makineli tüfek cephanesi 13.120 adettir. Ayrıca Büyükdere, Rumeli Hisarı, İstinye, Hırka-i Şerif Milis Müfrezeleri, Haliç Müfrezesi ve Rumeli Milislerinin personel silâh, cephane durumu da şöyledir: Subay 9, erat 229 kişidir. Silâh 389, cephane 51.165 adettir. Makineli tüfek 25, cephanesi ise 9500 adettir. Teşkilâtın toplam subay mevcudu 83 iken Kaymakam Nidai Bey'in 5'nci Kolordu'ya, Haşim Bey'in de ordu emrine girmesiyle 81 subay kalmıştır. Daha sonra hesap memur vekili Hüseyin Hüsni Efendi'nin gelişiyile subay sayısı 82'ye yükselmiştir.³⁹ (Mukayese için bkz. çizelge : 2,3,4,5.)

II. GÖREV VE YETKİLERİ

Daha önce de belirtildiği gibi bu teşkilâtın İstanbul'da kurulup faaliyete geçirilmesi "Mudanya Mütarekesi" hükümlerine aykırıdır. Ancak İtilâf Devletleri ve Yunanlıların gerek "Mudanya Mütarekesi" gerekse "Lozan Barış Görüşmeleri"nin daha başlangıcında ve devamında sergiledikleri itimat sarsıcı davranışlar, Ankara Hükümeti'ni böyle bir teşkilâtı kurmaya mecbur etmiştir. Haklı gerekçelerle kurulmasına rağmen yine de diplomatik kurallara uymak hususunda Ankara Hükümeti çok hassas davranmıştır. Teşkilâta gönderilen emirlerde "İtilâf Devletleri ile aramızı açacak ve çatışmalara sebep olacak hiçbir harekette bulunulmaması"⁴⁰ üzerine basılarak bildirilmektedir. Teşkilâtın kuruluş amacı İs-

37 ATASE Arş., K. 1961, D. 317, F. 10-4.

38 ATASE Arş., K. 1961, D. 36, F. 2-1, 2-3.

39 ATASE Arş., K. 1961, D. 317, F. 15-4.

40 ATASE Arş., K. 2147, D. 36, F.3.

tanbul'daki bilhassa İngiliz işgal birliklerini takip ve kontrol etmek, onların tutum ve davranışlarına göre hareket etmek olduğu için, genelde görev ve yetkileri belirlenirken bu nokta-i nazara göre hareket edildiği görülmektedir. Bu husus verilen emirlerde de bariz bir şekilde görülmektedir. İtilâf güçlerinin yalnız ve Yunanlılarla veya Yunanlıların müstakil olarak Boğazlara, İstanbul'a ve Trakya'ya yeniden saldırmaları halinde "Geçit Teşkilâtı"nın İstanbul'daki diğer gizli gruplar ve askerî birliklerle koordineli olarak yapacağı işler şu şekilde belirlenmiştir.

1. Lozan Konferansı yarıda kesilir ve Yunanlılara İtilâf güçleri saldırıya geçerse (Meriç'in doğusuna ve Çanakkale Boğazı'ndan geçerlerse), teşkilât bu durumdan 1'nci Ordu Komutanlığı'nı derhal haberdar edecektir. İstanbul Komutanlığı ile irtibatı muhafaza edecektir. Yunanlılarla savaşa hükümet karar vereceği için, böyle bir karar Genelkurmay'dan bildirilirse harekete geçilecektir. "Geçiş Teşkilâtı" mıntikasının son kuvvet durumu ile meydana gelecek askerî harekât orduya bildirilecek ve ordu karargâh mahallinin İtilâf devletlerinden gizlenmesine azamî derecede dikkat edilecektir.⁴¹

2. "Geçiş Teşkilâtı Komutanlığı", ordu için önemli olan Serköprü Mıntıkası (Rumeli yakasında) ile irtibatını devam ettirecektir. İcap ederse bölgenin elde tutulması için mukavemette bulunacaktır.⁴²

3. Boğaz'ın Rumeli tarafındaki birliklerin ve Müdafaa-i Milliye Teşkilâtı'nın harekâtını tanzim ve idare etmek İstanbul Komutanlığı'nın görevidir. İstanbul Komutanlığı kendi birliklerine verdiği talimatlardan mutlaka Geçit Teşkilâtı'nı haberdar edecektir.⁴³

4. İstanbul'da bulunan askerî birlikler, Geçit Teşkilâtı, MM Grubu gibi gizli teşkilâtlar olayların gelişimine göre şu şekilde hareket edeceklerdir: Yunanlıların Meriç ırmağının doğusuna doğru hareket etmeleri hâlinde başta Rum Fener Patrikhanesi olmak üzere, İstanbul'daki Rumlar tarafından kurulacak silâhlı bir teşkilâtın faaliyetlerine mâni olunacaktır. Ayrıca Rumlarla birlikte diğer müttetiklerin Avrupa'ya karşıaleyhimizde neşriyat yapmalarına engel olunacaktır. Bu arada İslâm alahinin tecavüze uğramasına ve şehrin yakılmasına meydan vermemek için

41 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F.2-1, 12 (Genelkurmay Başkanı ve Garp Cephesi Komutanı Fevzi Paşa ani gelişmeler dolayısıyla hareket zamanının bildirilememesi halinde takip edilecek yolu şöyle açıklamaktadır: "Harekete başlama zamanı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'den bildirilecektir. Ancak muhabere inkitat suretiyle emir verilmediği takdirde gerek düvel-i mutelifenin ve gerekse Yunan kıtaatının bilfiil hasmane teşebbüsü muhaberatin mebdei addedilerek tevdi olunan vezaifin ifasına başlanacaktır." ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F.11).

42 ATASE Arş.; K. 1961 D. 317, F. 2-2.

43 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F.12.

her türlü tedbir alınacaktır.⁴⁴

5. İstanbul'da görevli inzibat birlikleri, yukarıda sayılan görevleri daha kolay yerine getirebilmeleri için "milis kuvvetler" şekline çevrilecektir.

6. Boğazdan Rumeli veya Anadolu yakasına geçiş için her türlü vasıta temin edilip, edile bulundurulacaktır.

7. Müttefikler tarafsız kalırlarsa, her ihtimale karşı Anadolu tarafındaki Geçit Teşkilâtı kuvvetleri, ordu Boğaz'ın doğu sahiline gelinceye kadar veya ordudan başka bir talimat verilinceye kadar gizli bir surette yerlerinde kalacaklar ve faaliyetlerine devam edeceklerdir.

8. Serköprü bölgesindeki birlikler de icabında milislerle takviye edilerek geçidin muhafazası için her iki tarafa gidebilecek surette mezkûr mevki elinde bulundurulacaktır.

9. Korunması ve elde bulundurulması zarurî olan geçit ve muhabere vasıtaları ile diğer önemli şeylerin yerli Rum teşkilâtının muhtemel tecavüzüne meydan verilmeyecek surette korunmaları için tedbirler alınacaktır.

10. Boğaz'da mevcut olan torpiller ancak İtilâf güçlerinin de saldırıya geçmeleri hâlinde kullanılacaktır. İcabında Boğaz'ın korunması ve geçitlerin muhafazası için bir havan ve bir topçu bataryası ile Geçit Teşkilâtı için hazırlanmış olan Kurup Cebel Bataryası ilk olarak Boğaz'a hareket ettirilecek ve hazır bulundurulacaktır.⁴⁵

11. Müdafaa-i Milliye kuvvetleri ve diğer nizamiye birlikleri emniyeti temin için başından sonuna kadar birlikte hareket edeceklerdir. Müttefiklerin de saldırıya katılmaları halinde Yeşilköy tayyare hangarı mühim bir hedeftir. Bu durumda ancak Geçit Teşkilâtı'nın nizamî kuvvetleriyle bir iş yapmak mümkündür.

12. Haliç üzerindeki köprüler mutlaka elde bulundurulacak ve bunlara her an hâkim bir vaziyette olunacaktır.

13. Sadece Yunanlılarla bir çatışma hâlinde ordunun Trakya'da bir muharebe vazifesi alması ve Çatalca hattında Yunanlıları karşılaması muhtemeldir. Bu durumda geçit vasıtalarının elde bulundurulması ve Serköprü mıntikasının muhafazası elzemdir. İstanbul'daki nizamî kuvvetler ve Müdafaa-i Milliye Teşkilâtı bu hususları göz önüne alarak hareket edeceklerdir.

44 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 2-3.

45 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 2-3.

14. İstanbul Komutanlığı, Geçit Teşkilâtı'nın A Mıntukası'yla irtibatla bulunarak mevcut tertibattan hemen orduyu haberdar edecektir. Dolayısıyla ordu ile sıkı irtibatla bulunacaktır.⁴⁶

III. İSTANBUL KOMUTANLIĞI'NIN GÖREV VE YETKİLERLE İLGİLİ MÜTALÂALARI VE TARTIŞMALAR

İstanbul Komutanı Salâhaddin Adil Bey,

1'nci Ordu'nun Geçit Teşkilât'ının görevleri ve İstanbul'un muhafazası için alınacak tedbirlerle ilgili bazı mütalâalarını 27/28 Mayıs 1923 tarihinde 1'nci Ordu'ya bildirmiştir.

Salâhaddin Adil Bey'e göre Serköprü birlikleri 1310 ve 1311 doğumluların terhis edilmeleri sebebiyle çok zayıflamıştı. İtilâf kuvvetleri işgâl edecekleri bölgelerle ilgili tetkikatta bulunmuş ve bazı yerlere topçu bataryaları yerleştirmiştir. Ayrıca MM. teşkilâtından polis ve jandarmanın çıkarılmasına dair hükûmetin tebliği de bu teşkilatta bazı zaafiyetler meydana getirmiştir. Yine bölüklerin ahaliden elde edilecek kuvvetlerle takviyesi de tartışılır bir durumdur. Bu şartlarda Serköprü mevkiinin elimizde tutulmasını Selâhaddin Adil Bey pek zayıf bir ihtimal olarak değerlendirmektedir.⁴⁷

Yunanlılar saldırdığı halde Müttefikler harekete geçmezse, İstanbul'daki bütün kuvvetlerimiz (Refet Paşa'nın talimatı gereği) İtilâf kuvvetlerine karşı harekete geçmeyecektir. Bu durumda 81'nci Alay, İstanbul'un emniyet ve asayişini temin için çalışacaktır.⁴⁸

İstanbul Komutanlığı, 27-28 Mayıs 1923 tarihli emriyle Müttefiklerin herhangi bir saldırıları bahis mevzuu olursa alınacak tedbirleri şöyle belirlemiştir:

1. Birliklerimiz üstün kuvvetler karşısında mahsur kalarak ikametgâhlarında tek tek basılmamaları için şehirden uzaklaştırılacaktır.
2. Piyade alayı, istihkâm, muhabere ve süvari bölükleri ile karargâh, Müttefiklerin tesir sahasından çıkarılacaktır. Maslak-Çatalca hattının kuzeyinden İstanbul'a doğru hareket edilecek ve Refet Paşa kuvvetleriyle temas sağlanmaya çalışılacaktır.
3. Şehir içerisinde ise Müslümanlar katliamdan kurtarılacaktır. İcap ederse

46 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 2-4, 2-10.

47 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 2-5.

48 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 2-5, 2-9, 12-2.

İtfaiye Alayı, İnzibat Taburu, Polis, Jandarma ve MM. Teşkilâtı'ndan toplanabilecekler İstanbul'da kalarak çarpışmaya sonuna kadar devam edeceklerdir.⁴⁹

İstanbul Komutanlığı'nın bu şekilde hareket etmesini 1'nci Ordu Komutanlığı kabul etmemektedir. Nureddin Paşa 29 Mayıs 1923 tarihinde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ve Garp Cephesi Komutanlığı'na yazdığı bir yazıda, İstanbul Komutanlığı'nın beyan ettiği hareket tarzına katılmadığını gerekçeli olarak şu şekilde açıklamaktadır: "Mezkûr mütalâattan İstanbul'un en buhranlı zamanında kumanda ve idareden mahrum kalacağı ve buradaki bilimum teşkilâtın ve müteferrik kuvvetlerin ikinci derecede eşhas elinde bırakılacağı ve Ayastefanos hangarı gibi mühim bir askerî hedefin nazar-ı itibara alınmadığı anlaşılmakta ve karargâhla bir alayı ve kıtaat-ı merbutayı tehlikeden kurtarmak fikir ve endişesiyle bunların harekâtından sonra şehirde daha zayıf olarak kalacak itfaiye ve inzibat taburunun ve halkın daha ziyade tehlikeye maruz kalacağı açıktır. İstanbul Komutanlığı karargâhının uzaklaşmayarak ve şehirde müessir olacak bir vaziyette bulunarak şehir ve muhiti ile meşgûl olması ve elindeki kuvvetlerin bir kısmı ile Müttefikînin en hassas noktası olan Ayastefanos tayyare karargâhına karşı teşebbüste bulunarak orada bir muvaffakiyet istihsaline çalışması ve her iki taraftan yapılacak geçit hareketi için Serköprü mevakiinin behemehal elimizde bulundurulmasının taht-ı temine alınması ve İstanbul kuvvetinin tenkisi değil bilakis mümkün mertebe takviyesiyle orada kuvvetli bulunulması lâzımdır. Ahali-i İslâmiye'ye karşı yerli Rumlar ve Ermeniler tarafından mezalim ikâna Müttefikîn tarafından tedabiri mania itihazı şöyle dursun belki teşvik bile edecekleri, İzmir'in Yunan işgalinde Müttefiklerin gözleri önünde İslâmlara yapılan kıtala karşı bunların ne kadar bî his kaldıkları misaliyle acı surette görülmüştür. Binaenaleyh İstanbul civarındaki kıtaatın behemehal İstanbul ve muhitinde istihdamı ve İstanbul'daki itfaiye, inzibat ve jandarma teşkilâtının gizli teşkilâtla takviyesi ve MM Teşkilâtı'nın hükûmetçe düccâr-ı zaif edilmesine meydan verilmeyerek bilakis müsmir netaiyî verecek surette takviye ve tensiki, Serköprü bölüklerinin takviyesi ve muhasama hâlinde İstanbul ve civarındaki iştirakın bir elden idaresi için İstanbul Komutanlığı karargâhının İstanbul ile iştigâl ettirilmesi muvafık ve lüzumlu mütalâa kılınmıştır."⁵⁰

Genelkurmay tarafından Nureddin Paşa birçok noktada haklı görülerek verilen emir ve talimatlarda fikirleri göz önüne alınmıştır.

49 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 2-5, 2-9, 2-10.

50 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 2-7.

Bilhassa İstanbul Komutanlığı'nın Müttefiklerin Yunanlılarla birlikte tecavüzü karşısında mahsur kalmamak için şehri bazı birliklere bırakarak terk etmesi mütalâasına karşılık, Genelkurmay "... İstanbul Komutanlığı'nın şehir dahilinde terk edeceği kıtaat asayışı temin ve bir tecavüze karşı karakolları müdafaa edecektir." demektedir.⁵¹ Halk ve MM Teşkilâtı fiilî bir tecavüz olmadıkça herhangi bir harekette bulunmayacaklardır. MM Teşkilâtı'nın tayyare hangarlarını tahribe yardım vazifesi devam etmektedir.⁵²

İstanbul Komutanlığı'nın daha evvelki mütalâasında "Maslak-Çatalca hattının kuzeyinden hareket ederek Refet Paşa birlikleriyle temas sağlayacaklar" denilmekte idi.⁵³ Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'nin 24 Haziran 1923 tarihli emrinde bu konudaki hareket tarzı şöyle ifade edilmiştir. "... Düvel-i muhtelif ve Yunanistan ile harekât-ı hasmaneye ibtidar hâlinde Trakya'daki kıtaatla, İstanbul Komutanlığı'nın şehir haricinde istihdam edeceği kıtaat ve 1'nci Ordu'nun Boğaz'ın garbinde bulunan kıtaatı evvelce takarrür eden şekilde icra-i hareketle İstanbul Boğazı'nın garb sahiline hâkim olacak ve 1'nci Ordu ile irtibat tesis edecektir".⁵⁴

İstanbul Komutanı Salâhaddin Adil Bey'in 24/25 Haziran 1923'de 1'nci Orduya yazdığı bir yazıdan da Genelkurmay tarafından Nureddin Paşa'nın mütalâalarına uygun olarak talimat verildiği anlaşılmaktadır. Salâhaddin Adil Bey'in bu yazısı şöyledir: "... Düvel-i İtilâfiye kuvvetleri bilfiil hasmane harekete geçtikleri takdirde, 1. Şehir dahilinde bulunan bilimum kıtaat tecavüzata karşı buldukları kışla ve karakolları müdafaa edecektir. 2. Şehir haricinde bulunan kıtaat, 81'nci Alay merbutatı bidayetden Ayastefanos civarındaki tayyare hangarlarını tahrib eyleyecek ve bilahare Hadımköyü istikametinde Trakya kuvvetleriyle temas arayacaktır. MM Teşkilâtı'ndan, evvelce hangarların tahribi vazifesine tahsis olunanlar teşrik-i mesai edecektir. 3. Hem Yunanlılar ve hem Düvel-i İtilâfiye kıtaatı muhasemata başladılarsa dahil ve hariçteki kıtaatumuz Boğaz'ın şimal aksasının Rumeli cihetindeki mevzilerini tutarak Birinci Ordu ile temas hasıl eyleyecektir. 4. MM Teşkilatı Ayastefanos tayyare hangarlarıyla alâkalı vazife müstesna olmak üzere diğer menatıkta Düvel-i İtilâfiye kıtaları veya anasır-ı gayri müslime, İslâm ahaliye taarruz eylemedikleri müddetçe kendiliklerinden hiçbir hareket-i hasmanede bulunmayacaklardır. Evvelce verilen talimat ahkamı mülğadır" (27/28 Mayıs 1923 tarihli emir kastediliyor).⁵⁵

51 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F.11.

52 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F.11.

53 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F.2-5.

54 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F.11.

55 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F.12-2, 12-3.

İstanbul Komutanlığı'nın 1'nci Ordu'ya yazdığı 25 Haziran 1923 tarihli bir yazıda tayyare hangarlarının tahribi ile ilgili bir açıklama yapılarak şöyle denilmiştir. "...İşbu tahrib vazifesi için daha süratle hareket edilmesi ve Trakya kuvvetlerinin vüruduna kadar geçecek zamandan istifade olunması lazımdır. Bu iş görüldükten sonra Trakya kuvvetleriyle temas aranacaktır. Bu temas tahrip vazifesi için sarf olunacak zaman sebebiyle tahribat icraasını müteakip hâl-i vaziyette göre muhtemelen emr-i ahir veya evamiriye istikametinde aranacaktır."⁵⁶

IV. MALÎ DURUM

Teşkilâta görevli subay, astsubay ve diğer personelin aylık maaşları için ek bir tahsisat konulmamıştır. Zaten teşkilât, mevcut savunma bütçelerinde de ayrıca gösterilmemiştir.⁵⁷ Yani Teşkilat 1'nci Ordu bütçesine dahil olduğundan ek bir tahsisat konmamıştır. Hatta öyleki birçok personel şahsî gelirlerinden bazı harcamalarda bulunmuştur. Dolayısıyla da bu durum ekonomik açıdan onları zor durumda bırakmıştır. GT Komutanı Nedim Bey'in 4 Ocak 1923 tarihli yazısındaki "Üç yüz lira ile gerek istihbarat ve gerekse GT mesarif-i fevkaladesinin teminine çalışılmış" şeklindeki ifadesinden, ayrılan para ile istihbarat ve GT masraflarının karşılanmasına çalışıldığı,⁵⁸ ancak bunun yetmediğini anlıyoruz. GT Karargâhında görevli subayların tabii giderleri olan ısınma, kira, aydınlanma gibi bazı giderlerine tahsis edilen bu üç yüz liradan geriye çok az miktarda para kalmaktadır. Bu nedenle subayların elli lira gibi az bir para ile aslı vazifelerinden olan istihbarat elde etmeleri, oldukça güçleşmekteydi. Karargâhtaki bazı subayların görevleri icabı her ay İstanbul Komutanlığı, diğer makamlar ve bölgelere birçok defa gitmek mecburiyetinde olmaları, kendi maaşlarından harcama yapmalarını gerektirmekte ve dolayısıyla para sıkıntısına düşmelerine sebep olmaktadır.⁵⁹

56 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 13-5.

57 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 17.

58 ATASE Arş.; K. 1959, D. 308, F.7 (Bu para aşağıdaki şekilde plânlanmış ve ordunun tasvibi alınmıştır.

Paranın dağıtımı şöyledir :

Aylık	G.T. Karargâhu için	57 Lira
Aylık	B. Muntakası için	55 Lira
Aylık	H. Muntakası için	40 Lira
Aylık	S. Muntakası için	55 Lira
Aylık	İstihbarat için	93 Lira

Ve toplam 300 Lira şeklinde taksim edilmiştir. Asker, silâh cephanesi nakil ve dağıtımı için ayrıca tutanak yapılacağı bildirilmiştir. ATASE Arş.; K. 1959, D. 308, F. 20-1, 20)

59 ATASE Arş.; K. 1959, D. 308, F. 37-2 (GTK Komutanı Nedim Bey, 16.4.1339 tarihinde Mevkii Komutanlığına yazdığı bir yazıda sıkıntılarını dile getirdikten sonra isim bile zikrederek görev icabı masraf yapan GTK Karargâhından Bnb. İbrahim ve Mülâzım Rifat ve Nuri Efendilere uygun görülecek miktarda bir paranın örtülü ödenekten verilmesini talep etmiştir.)

Bu da onlardan para bekleyen ailelerine yardım etmelerine mâni bir durum teşkil etmektedir. Bütün güçlükler içinde bir de mânevi-moral-bakımdan güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Yazışmalardan, bahsi geçen 300 liranın sırf istihbarat için ödenmesini, diğer masralar için ek tahsisat verilmesinin talep edildiğini anlıyoruz.

Ancak 1'nci Ordu tarafından GT'ye verilen cevapta, ordunun tahsisatının büyük bir kısmını GT'ye ayırdığını dolayısıyla bu miktarın artırılmayacağı ve mevcutla iktifa edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Görev dolayısıyla ceplerinden para harcamak mecburiyetinde kalanlara yukarıdaki miktar dahilinde biraz daha fazla ödenebileceği tavsiye edilmektedir. Ailelerinden ayrı bulunup da yardım etmek mecburiyetinde olanların sadece GT subayları olmayıp İzmit'te aynı durumda bulunan subayların da "... şerait-i iktisadiyeleri"nin⁶⁰ aynı olduğu hatırlatılmaktadır. Tabii ki bu izahın ardından "...bu suretle idare etmeleri mütemennadır"⁶¹ denilerek sabır tavsiye edilmektedir.

O günün şartlarında çok para sıkıntısı çekilmekte olduğu bir gerçektir. GT'de görevlendirilen personele görevleri icabı sivil elbise almaları için bağlı oldukları birlik bütçelerinden ikişer bin kuruş para verilmiştir. Ancak hemen arkasından bu paralar GT'den istenmiştir. Halbuki bütün birimler 1'nci Ordu'ya bağlı ve onun bütçesinden harcama yapmaktadır. Ama şartlar öyle zorlamakta ki elbise paralarının teşkilata ayrılan paradan kesilerek ödenmesi emredilmiştir. Toplam 38.500 kuruş gibi küçük bir paraya birliklerin ihtiyacı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu paranın 6000 kuruşu 18'nci Tümen'e, 2000 kuruşu 23'ncü Tümen'e, 28.000 kuruşu 3'ncü Kolordu'ya, 2500 kuruşu 4'ncü Kolordu'ya, GT'ce geri ödenecektir. (bkz. Çizelge: 6)⁶²

Yazışmalardan hem idarî, hem de malî nokta-i nazardan bir kısım anlaşmazlıklar olduğu anlaşılmaktadır. GT muntakalarına komutan tayin edilen subaylar aslî görevlerine ek olarak bu makamlara tayin edilmişlerdir. Daha önceki birliklerindeki görevlerine de vekiller tayin edilmiştir. Görev icabı vekil tayin edilen subaylara da yeni görevleri gereği ek tahsisat verilmektedir. Bu durumu göz önüne alan 1'nci Ordu Komutanlığı daha önceki görevlerinde seçkin ve başarılı oldukları için GT'ye tayin edilen subaylara da, yerlerine tayin edilen vekil subaylara ödenen gibi ek tahsisat verilmesi gerektiğini Garp Cephesi Komutanlığı'na yazmıştır. 2 Nisan 1923 tarihli yazıda Nureddin Paşa "... mumaileyhin mağ-

60 ATASE Arş.; K. 1959, D. 308, F. 16, 16-1.

61 ATASE Arş.; K. 1959, D. 308, F. 16, 16-1.

62 ATASE Arş.; K. 1959, D. 308, F. 36-1, 36-2, 36-10, 36-16, 36-17.

duriyetinden vikaye için mıntika kumandanlıklarının alay derece ve salâhiyetinde ad ve itibar edilmesine müsaade buyurulması"⁶³ demektedir. Ancak bu yazıya Batı Cephesi ve dolayısıyla Genelkurmay'dan gelen cevap menfidir. Verilen cevapta orduda uygulanan mevcut sistemin, bölüklere yüzbaşı, taburlara binbaşı, alaylara ise kaymakam veya miralayların bilfiil komuta ettikleri ve tecrübeli subaylar oldukları bildirilmektedir. Dolayısıyla geçici mahiyetteki bu teşkilât komutanlığının alay veya tugay sayılmasının mümkün olmadığı, bunun mevcut kanun, nizam ve geleneklere uygun düşmeyeceği bildirilmektedir. Hatta bu subayların gerekli şartları taşıyorlarsa derhal eski birliklerine iade edilmelerinin uygun olacağı bildirilmektedir.⁶⁴ Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi o günün şartlarında yöneticiler, en ufak bir miktar paranın bile harcanmasına razı değillerdir. Herkesin sıkıntıları göğüslemeye ve mevcut şartlarda görevlerine devam etmeye mecbur oldukları her vesile ile dile getirilmekte ve hatırlanmaktadır.

V. TEŞKİLÂTIN İNGİLİZLERİN DİKKATİNİ ÇEKMESİ ÜZERİNE ORTAYA ÇIKAN DURUM

Mudanya Mütarekesi'nden sonra gizli bir şekilde İstanbul Boğazı bölgesinde oluşturulan GT'nin faaliyetlerinin bir müddet sonra dikkat çektiği görülmektedir. Böyle bir teşkilâtın varlığı mütareke hükümlerine aykırı olduğu için teşkilâtın ortaya çıkması, Ankara Hükûmeti'ni oldukça zor durumda bırakacak bir husustur. İstanbul Komutanlığı'na bir mektupla müracaat eden General Harington, teşkilâtın varlığından haberdar oluşunu "Beykoz'da askerî teşkilât vücuda getirildiği ve buraya ahiren esliha ve malzeme de çıkarıldığı ve burada bir miktar Türk zabitanın da mevcut bulunduğu hakkında elimde şayan-ı itimat istihbarat bulunduğunu arz ile kesb-i şeref cylerim"⁶⁵ diyerek emin bir şekilde açıklamaktadır. Hatta mektubunun devamında sadece Beykoz'da değil daha başka yerlerde de teşkilâtın varlığını bildiğini şu şekilde ifade etmektedir. "... Bu gibi diğer bir teşkilâtın Büyükdere'de bulunduğu keza malumdur. Yukarı Boğaziçi'ndeki istihkâmat da bir müddet için tarassut altında bulunduruldu ve burada da Türk kıtaatının mevcut bulunduğu teyit edildi."⁶⁶ Bu durumun diplomatik yönünü de hatırlatan general, diğer İtilâf güçlerine de konunun bildirileceğini söylemekte ve üstü kapalı olarak Türkleri tehdit etmektedir. Bununla ilgili olarak mektubun devamında şun-

63 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F.1.

64 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 1-1, 1-2.

65 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 16-1.

66 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 16-1.

ları yazmaktadır: "... Türk makamat-ı canibinden bu gibi bir hareket vukuunun Mudanya Mukavelesi'ni açıktan açığa naks ve ihlâl etmekte olduğu zat-ı devletlerince de bir bahsi olması lazımdır. Zât-ı devletlerinin nazarı dikkatini kemali ehemmiyetle bu nokta üzerine celb ve Beykoz'daki teşkilât ile yalnız muayyen miktarda bakıcıların taht-ı işgalinde bulunması icabeden Yukarı Boğaz islihkâmatında görülen kıtaatın uzaklaştırılması için teşebbüsât-ı lâzımede bulunmanızı talb mecburiyetindeyim. Diğer İtilâf kuvvetler kumandanlıkları ile müştereken bu vakayı İtilâf Hükûmetlerine de işar edilmek üzere İtilâf Fevkâlâde Komiserlerine de arz edilecektir".⁶⁷

İstanbul Komutanı Salâhaddin Adil hem Harington'un mektubunu bildirmekte hem de bu teşkilâtın kuruluşuna pek taraftar olmadığını izhar etmektedir.⁶⁸

Salâhaddin Adil Bey'in gönderdiği yazı üzerinde durumdan haberdar olan Nureddin Paşa bir taraftan aldığı bilgileri GT Komutanlığı'na aktarırken diğer taraftan da "İngilizlerin eline bu bilgilerin nasıl geçtiğinin araştırılmasını ve faaliyetlerin daha gizli yürütülmesini, görevlerinin gizli ve ehemmiyetli olduğunun personele hatırlatılmasını"⁶⁹ istemektedir. Benzeri bir talimatla İstanbul Komutanlığı'nı da ikaz ederek "İngilizlerin gözüne çarpan faaliyetlerin hissettirilmemesi ve tebdilatta bulunulmasını"⁷⁰ emretmektedir. Aynı zamanda durumu Erkânı Harbiye-i Umumiye'ye bildirmiştir. EHU Reisi Fevzi Paşa'nın da Nureddin Paşa gibi ilk aklına gelen şey "General Harington'un notasında bildirilen Bebek, Beykoz ve Büyükdere'deki teşkilâtın ne suretle İngilizlere kadar vasil ve malum" olduğudur. Bu durumun hemen tetkik edilmesini, bu teşkilâtın ehemmiyeti hakkında ilgililerin uyarılmasını ve gizliliğe riayetin derhal temin edilmesini de istemektedir.⁷¹

67 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 16-1.

68 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 16 (Salâhaddin Adil Paşa 1'nci Ordu'ya yazdığı yazıda General Harington'un mektubundan bahsetmekte ve mektubu yazısına aynen aktardığını yazmaktadır. Hatıralarında ise "... bu buluşmalardan birinde General Harington, Anadolu'dan Tekirdağ'ına, Mudanya Mütarekesi hükümlerine aykırı olarak asker ve hatta birkaç batarya top geçirilmiş olduğunu söyleyerek uçaktan alınan fotoğrafları göstererek dikkatimi çekmişti. Bu durum beni çok zor durumda bırakmış olmakla beraber kendisine verdiğim güvence üzerine hoşgörü göstererek problem yaratmamayı tercih etmişti". demektedir. Halbuki belgelerde Salâhaddin Adil Paşa Tekirdağ'dan hiç bahsetmemiş ve Harington'un kendisine yazdığı mektuptan bahisle mektubu aynen yazısına alarak durumu 1'nci Ordu ve Genelkurmay'a bildirmiş ve emirlerini beklemiştir. Muhtemelen daha sonra kaleme alınan hatıralarında Salâhaddin Adil Paşa'yı hafızası yanıltmaktadır. Hayat Mücadeleleri, Salâhaddin Adil Paşa'nın Hatıraları, s. 413, İstanbul 1982.)

69 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 16-2.

70 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 16-3.

71 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 16-5.

İngilizlere makul bir cevap hazırlanırken bu arada da gizliliği tekrar sağlayabilmek ve işgal güçlerinin dikkatlerini dağıtmak için bazı tedbirler alınmıştır. GT Komutanlığı'nca alınan tedbirleri şöyle sıralayabiliriz: B Mıntıkası'ndaki askerlerimizden 45'i bir subay komutasında inzibat adı altında Beykoz'da bırakılmıştır. Silâh, cephane ve bombalarla, torpil gibi silâhlarla bunları kullanacaklar da Beykoz'da bırakılmıştır. Kalan 60 kadar personel ise, eşyalarıyla birlikte Akbaba ve Dereseki, köylerine yerleştirilmiştir. H Mıntıkası'nda inzibat vazifesini gören bir subay ile 35 nefer de ilgili mıntıkadaki münasip köylere, çiftliklere yerleştirilmiştir. Rumeli Kavağı, Sarıyer, Büyükdere Mıntıkası'nda da nazarı dikkati çekmeyecek şekilde mevcut personel civardaki münasip mahallere yerleştirilmiştir. Serköprü'ye ait birliklerden Kireçburnu'nda hiçbir er bırakılmamıştır. Bu erat tamamen Sarıyer'deki itfaiye bölüğüne nakledilmiştir. Kavak'da bulunan ve başka yerde iskânı mümkün olmayan 18 nefere topçu elbisesi giydirilerek Kavak, Sıraş ve Obüstepe mevzilerine dağıtılmışlardır.⁷²

Yukarıda sayılan tedbirler alınırken, İngilizlerin bundan nasıl haberdar olduklarının tetkikini isteyen Nureddin Paşa ayrıca İngilizlere tekrar koz vermemek için çok dikkatli olunmasını da istemektedir. 3'ncü Kolordu Komutanlığı'na yazdığı emirde "İngilizlerin nazarı dikkatlerini celbeden faaliyetlerin ve vaziyetin yine kendilerine hissettirilmeyecek ve kendi tesirleriyle olduğu zannını verilmeyecek surette gayet sükunet ve basiretle silâh ve eşya-yı askeriye'nin daha emin ve mahfuz yeni mahallere yerleştirilmesi" demektedir.⁷³

GT'nin İstanbul'daki teşkilâtının gizlenmesi ve İngilizlerin şüphelerinin giderilmesi için birçok tedbirler alındığını, teşkilâtın çeşitli bölgelerdeki birimlerinin yer değiştirerek gizlenmeye çalışıldığını yazmıştık. Teşkilâtın, gizlenmesi meyanında alınan tedbirler arasında karargâhın yerinin değiştirilmesi de vardır. İstanbul Mübayaat Komisyonu ve GT Başkanı Reşat Bey'in 1'nci Ordu'ya yazdığı bir yazıda bu konuya da değinilerek "... GT Karargâhı evvelce tespit buyurulduğu vechile tedrici ve hissettirilmeksizin Çengelköyü Kuleli İdadisi'ne nakledilmekte" denilmektedir.⁷⁴ Bu tedbirin yerinde görülmediğini ve Salâhaddin Adil Bey tarafından üraz edildiğini görmekteyiz. 7 Temmuz 1923 tarihli yazısında Salâhaddin Adil Bey üraz gerekçelerini şöyle sıralamaktadır: "... Teşkilât-ı hafiyenin resmî veya hususî mektep gibi bir müessesede bulunmasını muhtelif mahzurları hascebiyle muvafık göremediğimi arz ve karargâhın mektebe naklinden

72 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 16-5.

73 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 16-11.

74 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 16-7.

sarf-ı nazar olunmasını istirham eylerim."⁷⁵ Salâhaddin Adil Bey bu mütalâasında haklı görülmüş ve Nureddin Paşa GT ile İstanbul Komutanlığına yazdığı emirlerde (8 Temmuz 1923) İstanbul Komutanlığı'nın mütalâasının uygun olduğunu, "... GT Karargâhı'nın müstakil bir bina dahilinde yeniden tesîsi memurînin girip çıkmasından dolayı nazarı dikkati çekeceği ve devamlı faaliyette bulunan bir şose dahilinde bulunması şayan-ı tercih görülmemektedir"⁷⁶ diyerek kabul etmektedir. Nureddin Paşa'nın bu emrinden sonra Çengelköy'deki Kuleli Mektebi dışındaki Küçük Zabıt Mektebi'nin lağvedilen hastahanesi GT karargâhı olarak tespit edilmiştir. İstanbul Komutanlığı ile GT'nin ortaklaşa aldıkları bu karar 9 Temmuz 1923'te 1'nci Ordu'ya bildirilmiştir.⁷⁷ Böylece teşkilâtla ilgili gerekli değişiklik tedbirleri, karargâha da uygun bir yer bulunması ile tamamlanmıştır.

Daha öncede belirttiğimiz gibi yukarıdaki tedbirlerin tamamlanmasıyla birlikte İngilizlere verilecek cevap da hazırlanmıştır. Bu cevapta teşkilâttan dolayı dahi olsa hiç bahsedilmeyerek İngilizlerin gördüklerinin inkarı yoluna sapılmayarak itimatlarını temin ve ikna için başka mazaret ve gerekçeler uydurulmuştur. Genelkurmay ve Batı Cephesi'nin talimatları doğrultusunda İstanbul Komutanlığı Harington'a özette "... böyle bir teşkilâtın mevcut olmadığı, İstanbul'da bulunan zabitanın tayin ve mübadele maksadıyla Anadolu'dan gelen zabitan ve efrad olduğu ve kumandanlık emrinde Mudanya Mukavelenamesi'nin imzası tarihinde az bir kuvvetin mevcut olduğu, bunun ise Müttefik'in lehinde olduğuna kafi bir delil olduğu..."⁷⁸ tarzında bir cevap vermiştir. Böylece konu diplomatik bir skandala dönüşmeden ve İngilizlerle aramızda tatsız hâdiseler çıkmadan kapatılmıştır.

VI. TEŞKİLÂTIN KAPATILIŞI

Lozan Barış görüşmelerinin antlaşma ile sonuçlanmasından sonra, Teşkilâtın varlığının gerekçeleri kendiliğinden ortadan kalkmıştır. Ankara Hükûmeti barış imzalanamaması ihtimaline binaen teşkilâtı kurmuştu. Gerçekten de uzun süren barış görüşmeleri (20 Kasım 1922 - 4 Şubat 1923; 23 Nisan 1923 - 24 Temmuz 1923) bu kararın isabetinin bir delili sayılmalıdır. İstanbul'a yeniden saldırılması, bilhassa Yunanlıların Anadolu'da aldığı büyük ve acı yenilginin verdiği duygularla ve Batı'nın yeni tahriki ile İstanbul'a saldırmaması ihtimali, o günün şartlarında düşünülmekteydi. Yeniden bir katliam, vahşet, soykırım, tarih tahribatı,

75 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 16-12.

76 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 16-16.

77 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 16-18, 16-19.

78 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 16-20, 16-14, 16-15, 16-17.

ırz, namus tecavüzatı yaşamamak için bu tedbirler alınmıştır. GT her türlü imkânsızlığa, işgalcilerin süphelencere aldıkları tedbirlere rağmen varlığını devam ettirmiş ve vazifesini bihakkın yerine getirmiştir. Görüşmelerin anlaşma ile neticelenmesinden sonra teşkilâta da son verilmiştir. Daha önceden bilhassa personelin mağduriyetini önlemek için alınan tedbirler doğrultusunda tasfiyeye başlanmıştır. Özel bir kanunu ve bütçeye hususi konulmuş bir tahsisatı olmadığı için, görevlendirilen personel aynı zamanda ilk birliklerinin kadrolarında da gösterilmiştir.⁷⁹

Antlaşmanın imzalanmasından sonra 1'nci Ordu Komutanı Nureddin Paşa Garp Cephesi Komutanlığı'na yazdığı 2 Ağustos 1923 tarihli bir yazıda "... 121 numaralı cephe emrinde (G.T.) Teşkilâtı hakkında bir kayd bulunmadığından teşkilâtı mezkûre hakkındaki emr-i devletleri müstirhamdır."⁸⁰ diyerek teşkilâtın akıbetini sormaktadır. Batı Cephesi Komutanlığı'nı da üstlenen Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın bu yazıya cevabı 8 Ağustos 1923 tarihli olup şöyledir. "... (GT) Teşkilâtı hazır-ı bütçe ve kadroda bulunmadığından lağvedilecektir."⁸¹

Bu emir üzerine 1'nci Ordu Komutanlığı, 8 Ağustos 1923 tarihinden geçerli olarak teşkilâtın lağvını ve ne şekilde hareket edileceğini bağlı birliklerine bildirmiştir. 9 Ağustos 1923 tarihli emirden birliklerin hareket tarzları ve yapacakları işlerin şöyle olduğu anlaşılmaktadır: 1. Kaymakam Reşad Bey ve "Ordu Mübayaat Komisyonu" 15 Ağustos 1923'e kadar vazifelerine devam edeceklerdir. Gerekli işlemleri tamamladıktan sonra İzmit'e ordu karargâhına döneceklerdir. 2. Geçit Teşkilâtı emrinde bulunan görevliler 12 Ağustos 1923'e kadar, daha önce mensup oldukları birliklerine katılacaklardır. 3. 3'ncü ve 4'ncü Kolordulara mensup olmayanlar ise ordu emrine gireceklerdir. 4. Erat elbise, teçhizat, silâh ve cephaneleriyle birlikte İstanbul Komutanlığı emrine verilecektir. (Bkz. Çizelge : 7) 5. Fazla olan piyade cephanesi, otomatik tüfek ve cephanesi, bombalar, istihkâm malzemesi, işaret tabancası, muhabere malzemesi ile portatif torpiller tutanak mukabilinde İstanbul Komutanlığı emrindeki depolara teslim edilecektir. 6. Milis er ve subaylara verilen silâh ve cephane de acilen toplattırılıp yine İstanbul Komutanlığı'na bağlı depolara teslim edilecektir. 7. GT Komutanlığı, İstanbul Komutanlığı emrine verilen eratın açık künyeleriyle, üzerlerindeki silâh, teçhizat, teslim edilen diğer silâh, mühimmat ve malzeme miktarını gösteren cetvelleri Ordu Komutanlığına gönderecektir. 8. A Mintukasındaki teş-

79 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F.3.

80 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 17-2, 17-1.

81 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 17.

kilât tamamen 3'ncü Kolordu emrine girecektir. 9. Teşkilâtın kapatılışı, eratın ve malzemenin teslimi sırasında gizliliğe son derece dikkat edilecektir. 10. Ordu karar-gâhının lağvından sonra GT ile ilgili işlemler 3'ncü Kolordu Komutanlığı'nca devam ettirilecektir. 11. Boğaz'ın Rumeli tarafındaki birliklere ait silâh, cephane ve diğer malzeme için İstanbul Komutanlığı'ndan bir teslim belgesi alınacaktır.⁸²

SONUÇ

Müttefiklerin Mudanya Mütarekesi ve bilhassa Lozan Görüşmeleri sırasında milletlerarası kurallara uymamaları, Türklere zorluk çıkarmaları, teşkilâtın kuruluşunda önemli bir etkidir. Barışın imzalanamaması veya yeni bir saldırı ve işgal ihtimaline karşı böyle bir tedbire başvurulmuştur. Mütareke hükümlerine rağmen Türklerin Boğazlar bölgesinde gizli teşkilâtlar kurması ve bazı tertibatlar alması diplomatik kurallara belki ters düşebilir. Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi olaylar Türkleri haklı çıkarmıştır. Büyük bir mücadele ve binbir zorluklarla kazanılan zafer, güçlülerin keyiflerine göre kullandıkları bir takım kadeler uğruna tehlikeye atılamazdı. Türklerin başşehri ve Trakya mutlaka kurtarılacaktı. Bu yüzden de buraların yeniden işgaline meydan verilemezdi. Buraların ele geçirilmesi için her türlü gizli açık tedbirler almak, TBMM Hükûmeti'nce görev addedilmiştir. Bu düşüncelerle kurulan teşkilât, yaklaşık 9 ay süre ile görev yapmış; bu süre içinde muhtemel durumlara karşı tedbirlerini alıp beklemiştir. Bu arada hem istihbarat toplamış, hem de İstanbul'daki gizli teşekküllerle iş birliği yapmıştır. Herhangi bir saldırı vukuunda Trakya birlikleri, İstanbul Komutanlığı ve 1'nci Ordu birlikleri ile temas sağlama görevini üstlenmiş ve bunu sağlayacak şekilde teşkilâtlanmıştır. Görevleri arasında stratejik askerî noktaların ele geçirilmesi veya stratejik malzemenin tahribi de vardır. Örneğin 20 kişilik bir müfrezce İngilizler için hayatî önemi haiz Yeşilköy uçak hangarlarına ve uçaklara karşı sabotaj ile görevlidir. Şehir içindeki köprü ve geçit noktalarının korunması ve saldırı hâlinde mutlaka elde bulundurulması yine stratejik açıdan önemli bir husustur. Trakya'ya geçmek mecburiyetinde kaldığı takdirde 1'nci Ordu birliklerinin karşı kıyılara geçmesini sağlayacak vasıtaların temini ve muhafazası askerî noktadan çok önemli bir görevdir. Türkler son 10-15 yıl içinde işgalcilerin milletlerarası kurallara uymadıklarını, çeşitli şehir ve kasabalarda azınlıklara destek olduklarını veya onların mezalim, işkence, soykırım ve çıkardıkları yangınlara göz yumduklarına çok acı tecrübelerle şahit olmuşlardır. Yeni bir işgal karşısında İstanbul'un İslâm ahalisini ve İstanbul'u bunların iyi niyetlerine terk edemezdi. Bunun için teşkilâtın bu olaylara mani olmak gibi bir görevle va-

82 ATASE Arş.; K. 1961, D. 317, F. 17-4.

zifelenendirilmesi isabetli bir düşüncedir. Teşkilât İngilizlerin İstanbul'u terk etmemek için her türlü tadbiri düşündüğünü, edindiği istihbarattan anlamakta ve zaman zaman ilgililere teklifler götürmektedir. İstanbul ve Trakya'ya ani ve gizli olarak yeterli birliklerin geçirilmesi bu tekliflerdendir. Yine İstanbul'daki siyâsî, olayları ve Sultan Vahidettin ile ilgili bazı cemiyetlerin faaliyetlerini takip etmektedir (Saltanat-ı Ferdiye Cemiyeti gibi). Teşkilât bu cemiyetin Vahidettin taraftarları ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ne mensup kimselerden teşekkül ettiği kanaatinde. İstanbul'da karantinaya alınan Pontuslu Rumlarla ilgili olarak GT hemen tepkisini göstermiştir. İstanbul Komutanlığı ve diğer mahallî idarecilerle temas ederek bunların İstanbul'da herhangi bir kimse ile temas ettirilmemelerini sağlamıştır. Ayrıca İstanbul basınının (azınlıkların elindeki basın) Türkler aleyhine neşriyat yapmaları hâlinde mâni olunması yine bu teşkilâtın görevleri arasındadır. Ayrıca Türkler aleyhine yazılmış Rumca veya başka dillerden eserlerle, Batı basınından bazı gazeteleri temin ederek Anadolu'da ilgili yerlere ulaştırmıştır. Teşkilâtın kuruluş ve faaliyetleri İngilizlerin dikkatini çekerek tepki göstermelerine sebep olmuştur. Faaliyetlerinin kontrol edildiğini anlayarak bundan son derece rahatsız olan İngilizler, Türklere bir nota vermişler ve durumun aydınlatılmasını istemişlerdir. Bu da bize teşkilâtın kuruluşunun ne derece isabetli olduğunu gösteren bir başka delildir. Malî güçlüklerle mücadele ederek görevlerini yapmaya çalışan personel, şahsî paralarını da harcamaktan geri durmamıştır. Belgelerin müsaade ettiği nispette, yukarıda maksat ve görevlerini saydığımız "Geçit Teşkilâtı"nın böylece çeşitli yönleriyle ortaya çıkmasına katkıda bulunduğumuz kanaatindeyiz. Büyük devlet ve köklü ordu geleneğine sahip olan Türkler, olaylar ve şartlara göre hareket etmesini bildiklerini, bu ve benzeri teşkilâtlar kurarak ortaya koymuşlardır. İncelememiz, Millî Mücadele'nin bilinmeyen ama önemli bir yönünü ortaya koyabilmiş ve Türkiye'de ihmal edilen (ama başarıların kazanılmasında birinci derecede rol oynayanlar arasında istihbarat teşkilâtlarının olduğu, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bazı olaylarla kesin olarak ortaya çıkmış vaziyettedir) istihbarat tarihimizin gizli kalmış taraflarının ortaya çıkarılmasında faydalı olmuşsa kendimizi bahtiyar hissedeceğiz.

ÇİZELGE : 1

(A) Mıntıkasmda Mevcut Zabitan, Efrad, Silâh ve Cephane
Miktarını irae eder cetveldir.*

2	Yüzbaşı	Zabitan
7	Müzâzım-ı evvel ve sâni	
1	Zabit Vekili	
11	Yekûn	
1	310	Silah Endaz
1	312	
25	313	
31	314	
34	315	
18	316	
4	317	
114	Yekûn	
2	Zati Binck	Silâh
150	Alman Mavzeri	
145	Kasaturası	
20395	Cephancesi	
6	Otomatik (Brağman)	
3000	Otomatik Cephancesi	
180	Belli Bomba	
22	Tahrip Kalıbı	
2	Tahrip Kalıbı Ateşle ve Makinalı	
13	Tel Maşası	
4	Eldiven	
9	Tahrip Fişođi	
	Tenvir Tabanca	
325	Tenvir Fişođi	

310 ve 312'li iki nefer firarî olup müddeti ikmal etmek üzeredir.

* ATASE Arşivi; K. 1927, D. 182, F. 42, (12/7/1339 - İzmit) (5784)

G.T'nin 1/6/39 Kuvve-i Umûmiyesi*

Esamii Kitaat	Zabitan	Efrad	Silâh	Cephane	Hafif Mak. Tüf.	Hafif Mak. Tüf. Cep.
G.T. Karargahı	16	23	6	600		
B Mıntıkası	12	103	108	8125	6	3290
H Mıntıkası	5	65	92	9340	4	2000
S Mıntıkası	11	248	184	26957	7	4200
A Mıntıkası	11	109	150	15000	6	3000
Nizamiye Yekûnü	55	548	540	60022	23	13120
B Mıntıkası Milisleri	2	235	135	16325		
H Mıntıkası Milisleri	16	345	100	8340		
S Mıntıkası Milisleri		1135	192	15644		
Milis Yekûnü	18	1715	427	10309		
Yekûnu Umumi	73	2263	967	100331	23	13120

* ATASE Arşivi: K. 1961, D. 317, F. 5-2, (İzmit/12/6/1339)

ÇİZELGE : 5

G.T.Kom. 1 Temmuz 1923 Tarihindeki Personel - Silah Cephane Durumu * Çizelge : 5

Esamlı Kıtaat	Zabitân	Efrad	Esllha	Cephane	Makinalı Tüfenk	Maldnlı Tüfenk Cephanel
G.T. Karargahu	17	22	6	600	-	-
B - Muntkası	11	89	108	8125	6	3920
H - Muntkası	5	64	92	9340	4	2000
S - Muntkası	11	229	179	2677	7	4200
A - Muntkası	11	114	150	20395	6	3000
Nizamiye Yekunu	55	518	535	65167	23	13120
B - Muntkası Milisleri	2	235	135	16325	-	-
H - Muntkası Milisleri	16	345	100	8340	-	-
S - Muntkası Milisleri	-	1135	197	15894	-	-
Milis Yekunu	18	1715	432	40559	-	-
Yekunu Umumi	73	2233	967	105726	23	13120
Büyük Dere	2	44	97	18800	4	200
Rumeli Hisarı	3	36	102	14625	4	4600
İstinye	3	81	110	10805	6	2900
Hırka-i Şerif	-	18	30	1935	-	-
Haliç Müfrezesi	1	50	50	5000	-	-
Rumeli Milisleri	-	-	-	-	11	-
Yekun	9	224	389	51165	25	9500

Zabitân Hesabı:

83 Geçen devreden.
 - 2 5. Kolorduya giden Kaymakam Nidai Bey-ve ordu emrine giden Haşim Bey.
 81
 + 1 Hesap memur vekili Hüseyin Hüsnü Efendi gelmiştir.
 82

Efrad Hesabı:

2543 01 / 06 / 39
 + 18 Tedbili hava
 2561
 - 7
 2554
 - 98 310 - 312 tevellüdü Efrad terhis edilmiştir.
 2462

* ATASE Arşivi; K. 1961, D. 317, F. 15 - 4. K.1927, D. 182, F. 42 - 1.

ÇİZELGE : 6

Çizelge: 6

Sened Numarası	Senedin Muhtevli Olan Meblağı	Senedin Sahibinin Kıtı, İsmi ve Rütbesi	Nerede Müstahdem Olduğu	Hal-i Safahatı
1	2000	18. Fırka, 24. Alay Kumandanı Binbaşı Reşad Bey	G.T.	18. Fırka'ya gönderilecek Meblağ 6000 Kuruş
2	2000	18. Fırka Topçu Alayı, 2. Bl. Takım Zabiti, Nami Said Ef.	G.T.	
3	2000	18. Fırka, 24. Alay, 11. Bl.'den Ahmed Cevdet Ef.	G.T.	
Yekun	6000			
4	2000	23. Fırka Yaveri Mül. Evvel Mustafa Hilmi Ef.	G.T.	23. Fırka'ya Gönderilecek Meblağ 2000 Kuruş
5	2000	3. Kolordu Levazımında Yzb. Hasan Tahsin Ef.	A.Komutanlığında	3. Kolorduya Gönderilecek Meblağ
6	2000	3. Kolordu Emirinde İstikham Yzb. Celaleddin Ef.	A.Komutanlığında	
7	2000	1. Fırka 3. Al. 2. Bl. Mül. Sani Mehmet Halil Ef.	A.Komutanlığında	
8	2000	1. Fırka 4. Al. 10. Bl. Mül. Sani Ahmed Edib Ef.	A.Komutanlığında	
9	2000	1. Fırka Muharebe Takım K. Faik Ef.	A.Komutanlığında	
10	2000	1. Fırka İstikham Bl. Mül. Sani Kemal Ef.	A.Komutanlığında	
11	2000	1. Fırka 5. Al. 8. Bl. Mül. Sani Mehmed Ef.	A.Komutanlığında	
Yekun	22000			
12	2000	61. Fırka Hücum Takımı 1. Bl. Mül. Sani Mehmed Ef.	G.T.	
13	2000	61. Fırka Küdretli Cebel 2. Tb. 1. Bl. Mül. Evvel, İzzet Ef.	G.T.	
14	2000	61. Fırka İstikham Bölüğü Mül. Evvel, Halid Ef.	G.T.	
15	2000	61. Fırka Hücum Takımından Mül. Sani Rahmi Ef.	G.T.	
Yekun	30000			
16	2000	41. Fırka 3. Bl.den Mül. Evvel İsmail Hakkı Ef.	G.T.	
17	2000	41. Fırka 16. Al. Mül. Evvel Rahim Ef.	G.T.	
18	2000	41. Fırka 1. Alay 2. Bl. Mül. Sani Mustafa Ef.	G.T.	
Yekun	36000			
19	2500	4. Kolordu Muharebe Bl. Mül. Evvel Celal Ef.	G.T.	4. Kolorduya Gönderilecek Meblağ 2500 Kuruş
Yekunu Umumi	38500			

* ATASE Arşivi; K. 1959, D. 308, F. 36 - 2.

ÇİZELGE : 7

İstanbul Kumandanlığı Emrine Verilen Teşkilat Kuvve-i Umûmiyesi * Çizelge : 7

Esamlı Kıtaat	Zabitan	Efrad	Silah	Cephane	Hafif Mak. Tüf.	Hafif Mak. Tüf. Cephanesi
Büyükdere Nizamiye Bölüğü	3	62	97	18800	4	2000
Rumeli Hisarı Nizamiye Böl.	3	62	102	14625	4	4600
İstinye Nizamiye Büyüğü	3	86	110	11000	6	3000
Ayastefonos Nizamiye Böl.		17	30	1935		
Haliç Feneri Takımı	1	53	50	5000		
Rumeli Müisleri					11	
Yekün	10	280	389	51360	25	9600

Zabitan Hesabı:

$$\begin{array}{r}
79 \\
- 2 \text{ Orduya alınan.} \\
\hline
77 \\
+ 6 \text{ A muntkasına verilen.} \\
\hline
83
\end{array}$$

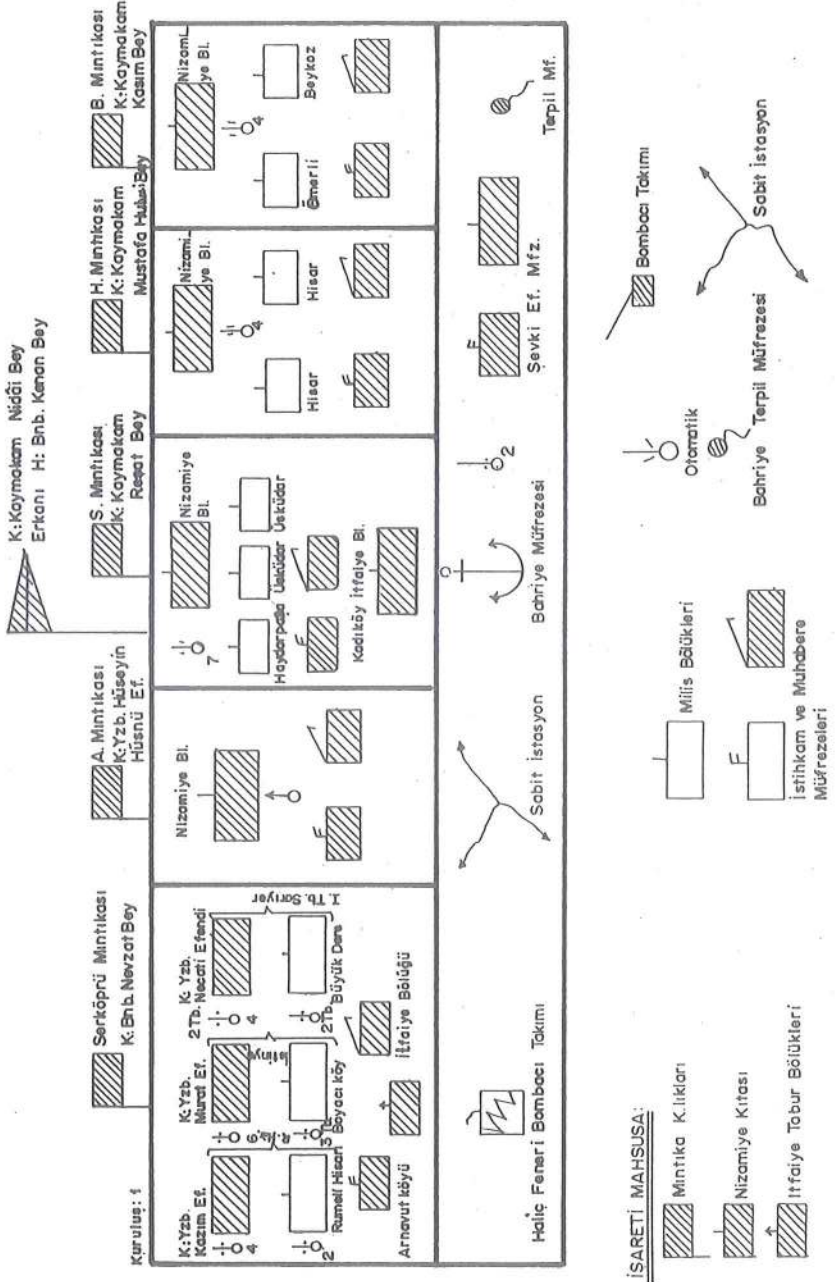
Efrad Hesabı:

$$\begin{array}{r}
2441 \text{ 01/05/39} \\
- 238 \text{ Terhis} \\
\hline
2193 \\
- 6 \\
\hline
2187 \\
+ 356 \text{ Yeniden gönderilen.} \\
\hline
2542
\end{array}$$

* ATASE, Arşivi; K. 1961, D. 317, F. 5 - 2.

KURULUŞ : 1

G.T.K.nın 1/3/1923 Tarihine Ait Nizam-ı Harbidir.
(ATASE Arşivi; K. 1916, D. 138, F. 28 - 3)

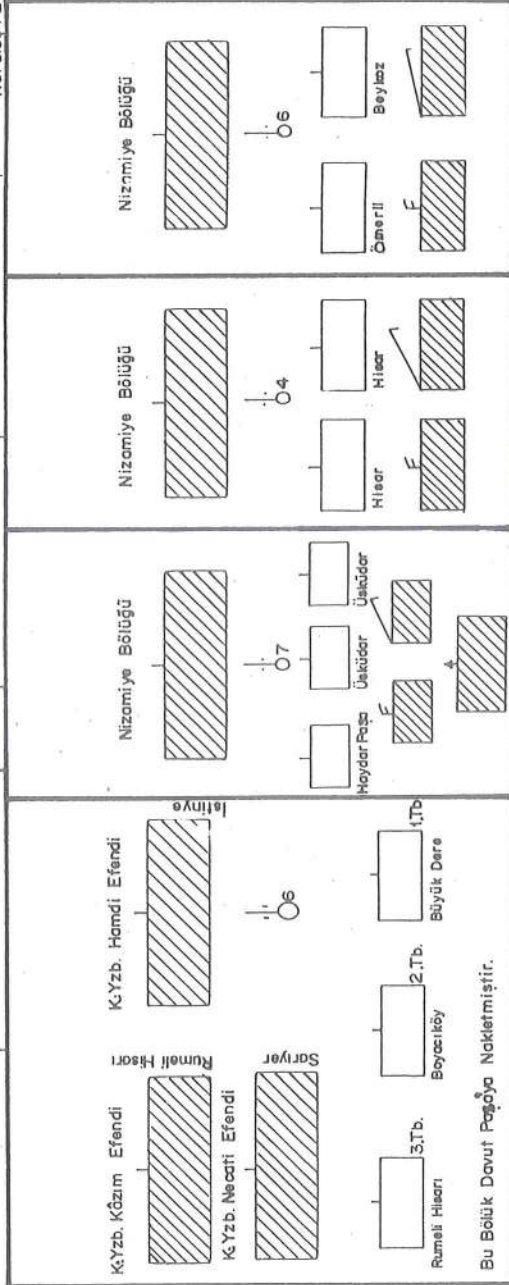
KURULUŞ : 2

G.T. K'nın Nizamî Harbî (1/6 /1923)

(ATASE Arşivi : K. 1961 D. 317 F 8-1) "G.T. Karargâhı"

K: Kaymakam Niddâi Bey
Erkânî Harbî: Bnb. İbrahim BeySerkâprü Mintikası
K Bnb. Sofvet BeyS Mintikası
K: Kaym. Resad BeyH Mintikası -
K: Kaym. Hulusî BeyB Mintikası
K: Kaym. Kasım Bey

Kuruluş : 2

Bu Bölük Davut Paşaya Nakletmiştir.

KURULUŞ : 4

G.T.K.nın Nizam-ı Meratibidir (1.7.1923)
(ATAŞE ARŞİVİ; K. 1927, P. 182, F. 37)

